

Nr 25.

Ankom till riksdagens kansli den 30 mars 1916 kl. 1 e. m.

*Utlåtande, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl.
Maj:t angående utvidgning av riksbankens verksamhet.*

I en inom andra kammaren av herr *O. F. Bogren* väckt, till bankoutskottet hänvisad motion nr 7 hemställes, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t snarast möjligt låta utreda, om och i vilken utsträckning riksbankens verksamhet borde utökas för att bättre än hittills kunna gagna allmänheten och staten samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill denna utredning kunde föranleda.

Till stöd för berörda hemställan anför motionären följande:

»Genom 1897 års lag för Sveriges riksbank gjordes så väsentliga inskränkningar i bankens rörelsefrihet, att den mer och mer blivit blott den sedelutgivande centralbank, som förlägger privatbankerna med nödigt kapital på samma gång den drager sig ifrån den direkta förbindelsen med den stora allmänheten. Denna utveckling har fört riksbanken i det läge herr *Moberg* i första kammaren vid behandlingen av riksbankslagen 1897 förutsade banken, nämligen att den skulle bliva »en på en så hög piedestal upprest centralbank, att den visserligen blir föremål för beundrande blickar av de få dödlige, som äro invigda i det högre bankväsendets mysterier, men däremot i denna sin höga ställning icke varder fullt begriplig för allmänheten». Samma lag föreskriver visserligen, att i varje län skall riksbanken öppna minst ett avdelningskontor. Varför, om ej för att komma i direkt

beröring med allmänheten landet över! Göra vi nu ett besök i dessa avdelningskontor, skola vi oftast finna dess lokaler folktomma utom de stela vaktmästarne och de ännu stelare tjänstemännen, som med förvåning se en främling inträda i den tysta lokalen. Vartill dessa dyrbara bankkontor om ej för att direkt träda i förbindelse med den stora allmänheten? Nej, icke så, utropas från det håll, där man gjort allt för att uppresas en kinesisk mur mellan riksbanken och allmänheten, avdelningskontorens ändamål är att utgöra kassa för den administrativa förvaltningen.

Då efter långa och heta strider privatbankernas män måste släppa sedelutgivningsrätten, såsom en riksbankens ensamrätt, passade de på att med regeringens hjälp införa sådana bestämmelser i riksbankslagen, som binda riksbankens rörelsefrihet. De viktigaste av dessa inskränkande bestämmelser äro, att riksbanken ej får driva annan upplåningsrörelse än å giro och löpande räkning av vissa firmor, som ej själva driva bankrörelse samt att även riksbankens utlåningsrätt blivit hårt begränsad. Huru dessa av det privata bankintresset dikterade lagbestämmelser rörande Sveriges riksbank verkat under den tid de varit i kraft eller från och med 1898 tills nu, torde med all önskvärd klarhet framgå av följande *tabell över bankbolagens hos allmänheten upplånta medel 1898 och 1915.*

Upplåning å	1898 ^{31/12}		1915 ^{31/10}		Ökning	
					Kronor	%
Postremissväxlar	19,009,138	56	52,883,325	—	33,874,186	178.0
Sparkasseräkning	24,532,015	11	424,085,722	—	399,553,706	1,628.7
Upp- och avskrivning	63,170,061	22	295,372,589	—	232,202,527	367.5
Löpande räkning	11,411,410	86	75,686,308	—	64,274,897	563.0
Deposition	293,467,035	59	1,205,773,182	—	912,306,146	310.8
Summa	411,589,661	34	2,053,801,126	—	1,642,211,464	399.0

Dessa uppgifter böra ses i belysning av följande redogörelse för allmänhetens i riksbanken innestående medel sistnämnda år och dag.

Upplåning å	1915 ³¹ / ₁₀	
Postremissväxlar	1,341,151	—
Giro	75,037,595	—
Deposition	300	—
Utelöpande sedlar.....	304,057,554	—
Summa	380,436,600	—

Denna uppgift av den ³¹/₁₂ 1914.

Härav framgår, att någon nämnvärd inlåningsrörelse driver riksbanken numera icke. Denna utgör endast posten giro, den minst lönande och på samma gång den arbetsammaste av inlåningsformer. Jämte sparbanker och postsparbanken, vilka bankinstitut ej här medtagas, då vinsten på deras verksamhet ej blir privatkapitalets, utan mer eller mindre direkt tjänar det allmänna, är det således bankbolagen, som ha hand om allmänhetens sparda kontanta kapital och drager vinst av desamma, då »det är», som herr Philipsson yttrade i första kammaren 1897 vid behandlingen av lagen för riksbanken, »på det upplånta kapitalet vinsten uppkommer». Därför gällde det för honom och hans meningsvänner att överflytta denna upplåningsrätt från riksbanken till bankbolagen.

För att få en tydlig bild av riksbankens ställning i förhållande till bankbolagen rörande bankverksamheten här i landet, är det nödigt att även se på utlåningsrörelsen, varför följande översikt däröver här meddelas:

Av riksbanken och bankbolagen utlämnade lån den ³⁰/₁₀ 1915.

Lånens art	Riksbanken		Bankbolagen	
Växlar: inrikes	80,027,880	—	656,562,203	—
utrikes	79,293,871	—	28,009,408	—
Utestående lån	11,666,840	—	1,326,249,197	—
Kreditivlån	2,503,719	—	505,995,242	—
Summa	173,492,310	—	2,516,816,050	—

Av den utlåningsrörelse riksbanken och bankbolagen tillsammans idkat, kommer vid nämnda tid blott cirka 6.8 procent på den förra, ett förhållande som eklatant visar, hur den riksbankspolitik vi följt efter 1897 i det närmaste skjutit riksbanken åt sidan, medan all egentlig bankrörelse här i landet i stort sett samlats hos bankbolagen, vilka således av denna rörelse skörda den väsentligaste andelen av vinsten. Att denna år från år vuxit till ansevärd belopp framgår ej blott av de årliga vinstutdelningarna, där 10 procent anses som en anspråkslös vinst, utan även av de löneförmåner bankbolagen kunna lämna sina ledande tjänstemän samt än mer i ögonen fallande genom de lokaler samma bolag bestå sin rörelse.

År 1898 taxerades bankbolagens fastigheter och inventarier till 6,532,100: — kronor, medan vid 1914 års utgång detta värde stigit till 66,006,431: — kronor.

Dessa enorma vinstbelopp synas peka på ett missförhållande emellan in- och utlåningsräntan i bankbolagens rörelse. Denna skillnad synes av nedanstående tabell att döma utgöra från 2 till 3 procent. Vi anföra här utom riksbankens även några av de största bankbolagens räntesatser som exempel för vårt påstående.

In- och utlåningsränta den $\frac{80}{10}$ 1915.

	U t l å n i n g				I n l å n i n g			
	Lån, stående eller avbetalnings	Kreditiv	Växlar		Giro	Löpande räkning	Deposition	
			3/m.	längre tid			1—3/m.	längre tid
Riksbanken	$5\frac{1}{2}$ —7	6*)	$5\frac{1}{2}$	6				
Stockholms Ensk. Bank	$5\frac{1}{2}$ —7	6	$5\frac{1}{2}$ —6	6—7	2—4	2— $4\frac{1}{2}$	3—4	$4\frac{1}{2}$
Skandinaviska Kredit A.B.	$5\frac{1}{2}$ —7	$5\frac{1}{2}$ — $6\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$ — $6\frac{1}{2}$	6—7	2— $4\frac{1}{2}$	2— $4\frac{1}{2}$	3—4	$4\frac{1}{2}$
Skaraborgs Ensk. Bank	$5\frac{1}{2}$ —7	6	$5\frac{1}{2}$ — $6\frac{1}{2}$	6—7	2— $4\frac{1}{2}$	2— $4\frac{1}{2}$	3—4	$4\frac{1}{2}$
A.-B. Arbetarringens Bank	$6\frac{1}{2}$ — $7\frac{1}{2}$	6—7	6—7	7— $7\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$ —4	2— $4\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$ — $4\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$
A.-B. Tjänstemannabanken	$6\frac{1}{2}$ —8	6— $6\frac{1}{2}$	6—8	$6\frac{1}{2}$ —8	2—4	2— $4\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$ — $4\frac{1}{2}$	5
A.-B. Sundsvalls Kreditbank	7—8	$6\frac{1}{2}$	$6\frac{1}{2}$ —8	7—8	3	—	4	5

*) Tillkommer i alla banker, som lämna kreditivlån, en kreditivavgift, här varierande mellan $\frac{1}{2}$ och 1 procent.

Av dessa tabeller finna vi bland annat, att bankbolagens upplåning på deposition 1,205,773,182 kronor, för vilka penningar de betala 3 till 5 procents ränta, i det närmaste motsvarar den summa de utlämnat som längre tids lån 1,326,249,197 kronor, varå uppbäres 6 till 8 procents ränta. Endast å denna rörelse torde bankbolagen tjäna mer än 24 miljoner kronor årligen efter en marginal av 2 procent mellan in- och utlåning, vilket synes vara den allmänt anlitade marginalen. Som ovanstående utvisar, sväller den ofta ut ända till 3 procent. Av detta framgår dels, huru landets penningrörelse dirigeras nästan uteslutande av bankbolagen, vilka därpå skörda en mycket hög vinst, dels huru oskäligt bred marginalen är mellan in- och utlåningsräntan, ett uppenbart missförhållande, som så tungt vilar på våra näringar och varje företag här, att det påkallar statsmakternas särskilda uppmärksamhet därpå och åtgärder för att rätta detta missförhållande. Detta har kunnat uppkomma och utvecklas, därför att riksbanken ej kan i med nu gällande bestämmelser för dess verksamhet utöva någon ledning över inlåningsräntan och bankens inflytande på utlåningsräntan är föga effektivt. Då Sveriges riksbank är i egentlig mening en statsbank, en statens egendom, bör det beredas denna bank tillfälle att mer än hittills kunnat ske driva egentlig bankrörelse, att den genom sina avdelningskontor träder i direkt förbindelse med den stora allmänheten, mottager dess besparingar och gottgör ränta därå samt förser dem med lån mot goda real- och namnsäkerheter och mot skälig låneränta. Genom en sålunda utvidgad verksamhet skulle ej blott riksbankens vinst till det allmännas båtnad bliva betydligt större, utan banken skulle därigenom i långt högre grad än hittills skett kunna uppfylla sin riksviktiga uppgift, nämligen att »försä landets med nödigt rörelsekapital till rimligt pris» eller med andra ord uttryckt att »förebygga ocker och obilliga intressen beräknade enskilda emellan». Att som nu av bankbolagen i allmänhet sker upplåna allmänhetens pengar mot 4 procent i efterränta och sedan till lånebehövande utlämna dem mot 7 å 8 procent i förskottsrenta närmar sig i hög grad ocker och är ovillkorligt att tillgodogöra sig obilliga intressen. För att råda bot mot detta onda, vilket utgör en allvarlig fara för våra näringars och företags sunda och framgångsrika utveckling, har frågan om en utvidgad verksamhet för riksbanken flera gånger dragits inför riksdagens prövning och avgörande. Vid samma riksdag den nuvarande riksbankslagen antogs, väcktes i andra

kammaren motioner om sådan ändring i det föreliggande lagförslaget, att riksbanken skulle få upplåna pengar på deposition mot ränta samt få friare utlåningsrätt. Särskilt gällde det senare så kallade avbetalningslån, nu begränsade till $\frac{1}{10}$ av bankens grundfond. Det särskilda utskott, som förberedde dessa frågor, tillstyrkte, att banken bör lämna ränta å i banken insatta medel å deposition samt å upp- och avskrivning för firma, som ej idkar bankrörelse. Utskottet motiverar denna sin från 1881 och 1889 års bankkommittés och Kungl. Maj:ts förslag avvikande mening bland annat därmed, att man bör »åt riksbanken trygga det inflytande på penningväsendet i landet, som till dettas fromma bör tillkomma denna uteslutande för det allmänna bästa verkande anstalt». Trots utskottets tillstyrkande föllo de väckta ändringsförslagen i första kammaren. Frågan om riksbankens inlåningsrätt återkom till behandling vid 1909, 1910 och 1912 års riksdagar, men utan positivt resultat. Emot förslaget anförde såväl riksbanksfullmäktige som bankoutskottet de av 1881 års bankkommitté gjorda invändningarna. Den till synes för kommittén avgörande invändningen lydde: »En bank, som genom den honom tillerkända rättighet att ensam utgiva sedlar har erhållit den stora förmånen att av allmänheten upptaga räntefria lån, borde icke tillika bedriva inlåning mot räntegottgörelse». Vore riksbanken, som i de flesta andra europeiska länder, en privatbank, hade invändningen stora fog för sig. Nu saknar den varje spår till skäl emot den omtalade rätten, när hela vinsten av riksbankens verksamhet kommer det allmänna till godo.

Kommitténs andra skäl för sitt avstyrkande var — och detta skäl underströks särskilt av 1889 års bankkommitté — att det vore oförenligt med en sedelutgivande banks uppgift att samtidigt driva inlåningsrörelse. Denna anmärkning gjordes aldrig mot de sedelutgivande privatbankerna, vilka samtidigt drevo inlåningsrörelse, utan att några obehag märktes av den dubbla verksamheten. Anmärkningen synes därför vara av mindre vikt. Slutligen anför bankkommittén, »att en bank, som avhåller sig från inlåningsrörelse, frigör sig därmed från tvånget att behöva uppsöka affärer för att kunna genom utlåning göra fruktbärande de medel, å vilka den själv skall erlægga ränta; och en bank, som måste söka efter låntagare, löper tydligt alltid större fara att råka ut för mindre goda sådana än den bank, som kan i allt lugn vänta på, att affärer skola erbjudas honom och bland dessa för sig utvälja de säkraste och

mest passande». Detta påstående innebär en viss obestridlig sanning, men konsekvensen av densamma är, att den bank, som ej gör några affärer alls, löper minsta risken. Således förer satsen in absurdum. Därtill kommer, att de långivande bankerna i regeln uppsökas av låntagarna och ej tvärtom, och det i så stor utsträckning, att bankerna väl ha tillfälle till urval. För övrigt har en ny och solvent lånsökare nu framträtt på landets penningemarknad, staten själv, för att ej nämna flera såsom städernas hypotekskassa, de under bildning varande kreditkassorna för den mindre jordbrukskrediten, o. s. v., vilka nog alla komma att söka riksbanken som förläggare. Slutligen driver riksbanken redan en form av utlåning, som bör och kan till gagn för allmänheten och banken utsträckas till mångdubbla beloppet av det nuvarande, nämligen de s. k. avbetalningslånen.

Till sist anföres som skäl emot riksbankens rätt till utvidgad inlåningsrörelse, att vid en eventuell kris skulle bankens svårigheter fördubblas, om den ej blott hade att inlösa sina egna sedlar, utan även en massa depositionsbevis. Anmärkningen synes nog så stark, men den faller genast sönder vid första granskningen av densamma. Dessa depositioner äro ju gjorda med riksbankens egna sedlar, vilka väl av samma bank måste inlösas vare sig de deponerats i bankbolagen eller i riksbanken. Vad riksbanken hos oss alltid har att skydda, är dess utelöpande sedlar. Då denna sedelstock varken ökas eller minskas på grund av var sedlarna deponeras, borde riksbankens kapacitet att skydda desamma ej hårdare påfrestas, om de deponerats i banken själv eller i privatbanker.

Och till det allra sista heter det. Genom inlåning mot ränta, nödgas ju riksbanken betala ränta på sina egna sedlar. Självklart, men att märka är, att den själv uppbär än större ränta än den giver på samma sedlar, då de genom bankens försorg utlämnats som lån.

Dessa äro, såvitt vi kunnat finna, de skäl bankoutskottet städse upprepat eller hänvisat till varje gång frågan i riksdagen väckts om utvidgning av riksbankens egentliga bankrörelse. Slutligen har utskottet tillagt, »då intet nytt inträffat eller anförts, sedan utskottet senast yttrade sig i frågan så» etc. Det kan dock sättas i fråga, om ej någon eller några nya företeelser på hithörande område inträffat under de senaste åren eller är under frammarsch. Vi leva mitt uppe i trustbildningarnas tidevarv. Även bankbolagen ha

beträtt den nya utvecklingens vägar i detta fall. Flera och flera bankbolag enas till större bankenheter. Denna utveckling har redan gått så långt att den, likasom förtrustningen på varje område, i det närmaste omöjliggjort verksam konkurrens på bankområdet. Och härtill kommer, att i samma mån riksbanken mer och mer trängts åt sidan i avseende på landets allmänna bankrörelse har allmänhetens sparade och tillgängliga kapital till den långt övervägande delen samlats i dessa stora bankenheter, vilka därmed behärska landets penningemarknad. Det kan ligga en viss och ej obetydlig fara häruti för vårt näringsliv, ej blott för den breda marginalen mellan in- och utlåningsräntan, utan den möjligheten ligger nära, att näringarna bliva så beroende av ett starkt begränsat fåtal bankmän eller möjligen till sist *en* sådan, att dessa eller han kunna godtyckligt bestämma över ett företags vara eller icke vara. Allt nog, det torde ej böra förbises, att en sådan fara föreligger, då den redan här och där, låt vara i mindre grad, ännu givit sin tillvaro till känna. Det synes därför vara av behovet påkallat, att frågan om riksbankens in- och utlåningsrörelse blir föremål för en allsidig utredning, och detta behov synes även påkallat från ett alldeles motsatt håll, varifrån vid 1912 års riksdag frambars motioner i båda kamrarna med yrkande om sådana ändringar i lagen för Sveriges riksbank av 1897, att visst utrymme i densamma lämnades privatkapitalet, vars män även borde få ett visst medinflytande på bankens ledning. Det synes därför ej blott vara frågan om ändringar i riksbankslagens 13 och 16 paragrafer, vilka närmast reglera bankens in- och utlåningsrörelse, utan även av andra bestämmelser. Dessutom har det framställts förslag om, att riksbankens in- och utlåningsrörelse kunde, om den utvidgas i här och i flera förut väckta motioner anvisad riktning, ordnas som en fristående avdelning i riksbanken vid sidan om bankens sedelutgivningsverksamhet.

Det är alltså många förslag, synpunkter och önskemål, som böra bliva föremål för ingående och allsidig utredning.»

Bankoutskottet har ansett sig böra inhämta fullmäktiges i riksbanken yttrande över förevarande motion; och hava fullmäktige i en till utskottet avlåten, den 9 mars 1916 dagtecknad skrivelse aufört följande:

»I skrivelse av den 8 sistlidna februari har utskottet anmodat fullmäktige att *Fullmäktige* avgiva yttrande över en av herr Bogren inom andra kammaren väckt motion nr 7, *i riksbanken.* vari hemställas, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t snarast möjligt låta utreda om och i vilken utsträckning riksbankens verksamhet bör utökas för att bättre än hittills kunna gagna allmänheten och staten samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill denna utredning kan föranleda.

I anledning härav få fullmäktige anföra följande.

Motionärens förslag går ut på en sådan utvidgning av riksbankens verksamhet, att riksbanken skulle driva fullständig inlåning mot ränta och som konsekvens härav en motsvarande utlåning till allmänheten. Detta skulle ske i direkt konkurrens med affärsbankerna och i huvudsakligt syfte att tvinga dessa att hålla mindre marginal mellan in- och utlåningsräntor.

Bankväsendet har i alla länder med mera utvecklade ekonomiska förhållanden de senaste årtiondena undergått en i hög grad intensiv och omfattande utveckling. Denna har bland annat medfört en allt fullständigare specialisering, i analogi med vad som inträffat på de flesta andra områden av det ekonomiska livet. Under förra tidens mera primitiva bankförhållanden ansågs en och samma bank utan olägenhet kunna driva alla slag av bankverksamhet, från sedelemission till kreditgivning i alla former ända till och med amorteringslån mot fastighetsinteckningar. Efter hand som utvecklingen fortgått, ha utkristalliserat sig olika banktyper, mellan vilkas verksamhet gränserna så småningom uppdragits allt mera särskiljande. I stort sett har våra dagars bankväsen att uppvisa fyra huvudtyper: centralbankerna, som till huvuduppgift ha sedelutgivningen, affärsbankerna, som tillgodose industriens och affärsvärldens kreditbehov i dess mångfaldiga former, hypoteksbankerna, som uteslutande ägna sig åt fastighetsbelåning, samt sparbankerna, som uppsamla och fruktbargöra de mindre besparingarna.

Denna uppdelning av bankverksamheten på olika kategorier banker är ännu icke slutförd. Den ena typen griper fortfarande ofta in på en annan typs verksamhetsområde. På många punkter äro gränserna mellan dessa områden ännu icke tydligt uppdragna. Skarpast äro emellertid gränserna dragna för centralbankernas verksamhet, vilket äger sin naturliga förklaring däri, att centralbanken, såsom varande medelpunkten för landets hela penningväsen, fordrar starkare skydd mot ingrepp på för centralbanken främmande områden än banker av övriga typer. Om en affärsbank, en hypoteksbank eller en sparbank råkar på avvägar är detta en olycka, som kan överkommas. Men om centralbanken råkade på avvägar, vore detta en verklig riksolycka.

Ur de senaste årtiondenas samlade erfarenhet ha efter hand framgått vissa bankpolitiska principer, som vunnit internationellt erkännande och vilka dagligen vinna allt större och strängare tillämpning. Vad centralbankerna angår, kunna dessa principer sammanfattas i den regeln, att centralbanken bör avhålla sig från all sådan verksamhet, som kan störande inverka på centralbankens förmåga att fylla sina speciella uppgifter.

Centralbankens huvuduppgifter äro att inåt förse den allmänna rörelsen med betalningsmedel och att utåt utjämna växlingarna i tillgång och efterfrågan på utländska valutor samt att sörja för upprätthållandet av landets valuta. De betalningsmedel centralbanken tillhandahåller den allmänna rörelsen inom landet böra

vara av sådan beskaffenhet, att de av bankledningen kunna ökas eller minskas allt efter växlingarna i behovet. Då banksedlar äro det enda rörelsemedel, som fyller detta krav, bör centralbanken i huvudsak basera sin verksamhet på sedelutgivningen.

Om riksbanken i större utsträckning droge till sig insättningar mot ränta, skulle den bli beroende av ett rörelsemedel, som den ej kunde behärska. Insättningarna skulle sannolikt komma att ökas under tider, då banken redan förut hade överskott på medel, och å andra sidan kunde i tider av trångmål på penningmarknaden inträffa att bankens ställning försvagades genom minskning av insättningarna. Riksbanken skulle själv bli utsatt för de rubbningar i tillgång och efterfrågan på kapital, som det är en av dess viktigaste uppgifter att avhjälpa.

Bedrivandet av dylik inlåningsrörelse skulle såsom en oundviklig konsekvens medföra, att riksbanken måste inlåta sig på utlåningsrörelse av samma slag som affärsbankerna driva. En nödvändig förutsättning för att riksbanken skulle kunna med utsikt till framgång upptaga konkurrens med affärsbankerna på detta område, vore att riksbanken erbjöde kunderna minst samma förmåner, som de åtnjuta hos affärsbankerna. För att tillfredsställa kundernas kreditbehov skulle riksbanken nödgas att förutom verkliga varuväxlar, diskontera även förlags- och låneväxlar samt lämna lån och krediter mot för en centralbank olämpliga säkerheter. Riksbanken skulle med andra ord nödgas att i stor skala uppträda som direkt förlagsgivare åt industrien och handeln. Härigenom skulle riksbanken komma att bryta mot den allmänt erkända regeln, att en centralbanks medel skola vara placerade i så likvid form som möjligt.

För de flesta centralbankers utlåning ha uppdragits gränser, som äro minst lika trånga som de, vilka fastslagits för Sveriges riksbank. Centralbankerna äro i regel huvudsakligen begränsade till diskontering av korta växlar samt till belåning av stats- och kommunalobligationer ävensom av stat eller kommun garanterade obligationer. Stundom tillåtes även belåning av andra obligationer, av vissa aktier, såsom järnvägsaktier, samt av varor och lagerhuscertifikat, men då blott på stränga villkor och med stor marginal. I praxis utgör överallt diskonterandet av korta växlar centralbankernas utan jämförelse viktigaste rörelsegren. Utlåningen är i regel av relativt underordnad betydelse.

Affärsbankerna äro med avseende å tillgång på och behov av rörelsemedel utsatta för ständiga fluktuationer, som de icke själva hava någon möjlighet att utjämna. Detta problem löses i huvudsak så, att affärsbankerna i form av rediskontering av växlar och belåning av obligationer hålla en skuld hos riksbanken, som de allt efter behov kunna öka eller minska. Då riksbanken har kontrollen över det enda elastiska rörelsemedlet, sedlarna, är det blott med riksbankens hjälp, som denna anpassningsfråga kan lösas. Kreditlivets jämna gång är därför beroende på ett intimt samarbete mellan riksbanken och affärsbankerna. Rediskontering å affärsbankerna utgör ock i de flesta länder centralbankens viktigaste och mest omfattande rörelsegren. Såväl i tyska riksbanken som i den franska banken utgöres sålunda den övervägande delen av växelportföljen av rediskonterade växlar. För de i sammanhang med den nyligen genomförda bankreformen i Förenta Staterna grundade centralbankerna kommer rediskontering å affärsbankerna att spela en ändå större roll än i någon europeisk centralbank.

Då sålunda affärsbankerna enligt sakens egen natur äro och måste vara riksbankens viktigaste kunder, och då kreditlivets jämna fortgång är beroende av omfattande inbördes förbindelser mellan riksbanken och affärsbankerna, bör riksbanken intaga en opartisk ställning över den direkta konkurrensen inom bankvärlden. En sådan konkurrens skulle icke, såsom motionären föreställer sig, sätta riksbanken i stånd att utöva en mera effektiv kontroll över de av privatbankerna tillämpade räntesatserna än riksbanken nu kan utöva. Snarare skulle riksbankens kontroll härigenom försvagas. Riksbankens handlingsfrihet vid bestämmandet av växel-diskontot, vilket är för privatbankernas räntesatser normerande, skulle minskas, om riksbanken, som nu står fullt opartisk i denna fråga, hade att vid inträffande behov av förändring av diskontot taga hänsyn även till egen inlåning mot ränta.

Även ur den synpunkten väntar motionären gagn för den allmänna rörelsen av inlåning från riksbankens sida mot ränta, att härigenom skulle på bankverksamhetens område etableras en verksam konkurrens. All sådan är numera, enligt motionärens mening, i det närmaste omöjliggjord genom de senaste årens banksammanslagningar. Det verkliga förhållandet är emellertid, att dessa haft till följd en allt intensivare konkurrens privatbankerna emellan. Man har utan tvivel långt större anledning att klaga över osund konkurrens än över brist på konkurrens på detta område. Om den benägenhet för banksammanslagningar, som sedan en följd av år gjort sig starkt gällande såväl inom som utom landet, skulle hota att utveckla sig till verklig trustbildning, lära statsmakterna icke underlåta att vidtaga nödiga åtgärder för att hindra en dylik utveckling. Mot en sådan skulle inlåning mot ränta i riksbanken icke innebära något botemedel.

Motionären framställer 1897 års stora riksbankreform såsom dikterad av privatbankintresset. Fullmäktige hålla före att denna uppfattning är oriktig. 1897 års riksbanklag var det slutliga resultatet av mångåriga grundliga överväganden och skarpa meningsbrytningar. Att denna reform på många punkter bar kompromissens tecken, var naturligt. En reform av denna betydelse och beskaffenhet har säkerligen ingenstades kunnat genomföras utan kompromiss. Att reformen genomfördes på ett för landet och dess näringsliv lyckligt sätt, torde erfarenheten hava intygat.

De sifferuppgifter motionären anför rörande privatbankernas inlåning från allmänheten bevisa ingenting annat, än att privatbankernas rörelse under den ifrågavarande tiden varit stadd i stark utveckling samt att det allmänna välståndet i landet i hög grad ökats. Samtidigt har riksbankens verksamhet på de områden, som äro riksbanken förbehållna, varit stadd i stark utveckling samt lämnat ett resultat, som i stort sett torde kunna anses tillfredsställande, att döma av bankovinsten. Härvid anse sig dock fullmäktige böra med eftertryck framhålla, att resultatet av riksbankens verksamhet icke får bedömas uteslutande efter bankovinstens storlek. Ty det är ingalunda uteslutet, att icke riksbanken kan hava gjort landet och näringslivet större tjänster under ett år, som lämnat mindre vinst än under ett år med större vinst.

Om en utvidgning av riksbankens verksamhet till områden, liggande utom gränserna för riksbankens uppgifter såsom landets centralbank, anses önskvärd, bör detta ske på så sätt, att den nya verksamheten helt och hållet avskiljes från den ordinarie rörelsen, i likhet med vad som skett med fonden för avbetalningslån. Närmast

till hands skulle då ligga att öka denna fonds belopp samt vidga bestämmelserna för dess användning.

En utvidgning av riksbankens verksamhet i enlighet med motionärens framställning vore enligt fullmäktiges övertygelse ett steg tillbaka mot en redan övrunnen ståndpunkt, ett bankpolitiskt missgrepp.

Fullmäktige anse därför, att någon ändring av bestämmelserna rörande riksbankens verksamhet i den riktning motionären framhållit icke är önskvärd.»

Vid skrivelsen fanns fogat utdrag av fullmäktiges protokoll för ovanberörda den 9 mars, så lydande:

Anmäldes ånyo den sedan den 10 februari 1916 vilande framställningen från bankoutskottet med begäran om yttrande över en inom andra kammaren av herr O. Bogren väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utvidgning av riksbankens verksamhet; och beslöto fullmäktige att i ärendet till bankoutskottet avlåta skrivelse enligt registraturet.

Herr *von Friesen* anhöll att få till protokollet antecknat följande särskilda yttrande:

»Beträffande frågan huruvida riksbanken skulle genom lag berättigas att upplåna penningar mot ränta, yttrade jag 1909, att jag då, i olikhet med vad jag förut uttalat, icke funne skäl att förorda en sådan förändring av riksbankslagen. Ännu mindre synes det mig nu ändamålsenligt eller nödvändigt att införa en bestämmelse i detta syfte.»

Vidare anhöll herr *Thorsson* att få till protokollet antecknad följande avvikande mening:

»Ehuru jag delar fullmäktiges mening däri, att riksbanken såsom sedelutgivande centralbank icke bör på sätt motionären ifrågasätter bedriva in- och utlåningsrörelse, finner jag dock flera av motionären framhållna synpunkter vara förtjänta av beaktande. De under senare åren framträdande strävandena att centralisera landets privata banker i några stora och mäktiga penningeinstitut, äro icke enbart av godo. En fortsatt utveckling i den påbörjade riktningen kan komma att medföra, att några enskilda banker behärska hela landets diskontopolitik, med resultat att de kunna föreskriva den lånesökande allmänheten synnerligen hårda lånevillkor. Tendensen i denna riktning synes mig påtaglig. Den nu gällande marginalen emellan in- och utlåningsräntan kan icke anses erforderlig för att lämna bankinstituten skälig ersättning för den risk och det arbete, som rörelsen kräver. Omvårdnaden om, icke allenast bankverksamheten utan även vårt näringsliv i övrigt synes mig böra mana statsmakterna att på ett mera effektivt sätt, än vad som hittills skett, ingripa reglerande på hithörande områden.

Motionären ifrågasätter att detta bör ske på så sätt, att inom riksbanken organiseras en fristående avdelning för in- och utlåningsrörelse. Emellertid synes mig detta icke vara tillrädligt för närvarande. Däremot torde ett reglerande ingripande från statens sida genom inrättande av ett självständigt bankinstitut baserat på in- och utlåningsrörelse och organiserat efter moderna principer böra tagas under allvarlig omprövning. En utvidgning av statens verksamhet i här antydd riktning måste emellertid föregås av en allsidig och omfattande utredning, som måhända till

en oviss framtid undanskjuter spörsmål, vars realiserande borde kunna, inom den närmaste tiden, finna sin lösning.

Oberoende av spörsmålet om öppnande av nya bankverksamhetsgrenar inom eller utom riksbanken, i den omfattning motionären ifrågasätter, synes mig dock att riksbankens verksamhet kan och bör utvidgas inom sådana områden, som nuvarande lagbestämmelser angiva, såsom genom ökad direkt växeldiskontering, utökning av avbetalningslånefondens verksamhet, ävensom genom inrättandet av en ny lånefond, från vilken landsting och kommuner kunde beviljas kortare avbetalningslån.

Ämnets egen inneboende kraft framtvingar detsamma på lagstiftarnes bord, det har därför synts mig nödigt och nyttigt, att motionärens framställningar bleve föremål för en närmare omprövning.»

Motionärens förslag avser i främsta rummet en sådan utvidgning av riksbankens verksamhet, att riksbanken skulle tillförsäkras rätt att i likhet med de enskilda bankerna driva fullständig inlåningsrörelse mot räntegottgörelse. Därigenom skulle enligt motionärens mening riksbanken kunna utöva större inflytande på bankverksamheten i det hela taget inom landet ävensom ränteförhållandena, varjämte riksbankens vinst skulle bli större än för närvarande. I sammanhang härmed skulle riksbanken driva en motsvarande utlåningsrörelse av samma slag som de enskilda bankerna, allt i syfte att för dessa minska marginalen mellan in- och utlåningsräntorna.

På sätt av fullmäktiges i riksbanken här ovan intagna skrivelse framgår, hava fullmäktige för sin del förklarat, att någon ändring av bestämmelserna rörande riksbankens verksamhet i den riktning motionären framhållit icke vore önskvärd. En av fullmäktige, herr Thorsson, vilken förklarat sig dela fullmäktiges mening därom, att riksbanken såsom sedelutgivande centralbank icke borde, på sätt motionären ifrågasatt, bedriva in- och utlåningsrörelse, har emellertid, enligt vad här förut intagna utdrag av fullmäktiges protokoll utvisar, uttalat den mening, att han funne flera av motionären framhållna synpunkter vara förtjänta av beaktande. Härtill vill utskottet i annat sammanhang återkomma.

Frågan om rätt för riksbanken att bedriva inlåningsrörelse har, såsom även av motionen framgår, vid upprepade tillfällen varit föremål för riksdagens prövning; och har bankoutskottet därvid städse funnit sig böra avstyrka de framställda förslagen, vilka även av riksdagen förkastats. Utskottet hyser fortfarande samma uppfattning i denna fråga och finner i likhet med fullmäktige, att någon förändring i detta hänseende icke bör ifrågakomma. Det torde

Utskottet.

nämligen icke kunna bestridas, att, om en sådan rätt medgäves riksbanken, bankens verksamhet skulle komma att utsträckas till områden, vilka icke sammanhånga med riksbankens huvuduppgifter. Dessa äro, såsom också fullmäktige erinra, att inåt förse landet med de för varuomsättningen erforderliga rörelsemedlen, sedlarna, och att utåt utjämna växlingarna i tillgång och efterfrågan på utländska valutor samt att sörja för upprätthållandet av landets valuta. De betalningsmedel centralbanken tillhandahåller den allmänna rörelsen böra givetvis vara av sådan beskaffenhet, att de kunna ökas eller minskas i samma mån behovet av dem växlar. Därför synes också, då ju endast banksedlar kunna uppfylla dessa fordringar, centralbanken böra grunda sin egentliga verksamhet på sedelutgivningen. Och även om riksbanken vore berättigad att liksom andra banker driva inlåningsrörelse i egentlig mening, torde det vara uppenbart, att riksbanken just med hänsyn till dess egenskap av centralbank icke skulle kunna utnyttja rätten till inlåning lika fördelaktigt som de enskilda bankerna, vilka hava större möjlighet än riksbanken att på ett effektivt sätt tillgodogöra sig de upplånade kapitalen, då de ju alltid i sista hand kunna söka stöd hos den sedelutgivande centralbanken. Av det anförda lär framgå, att utskottet funnit sig icke böra förorda ett förslag med syfte att medgiva riksbanken rättighet att driva inlåningsrörelse.

Beträffande härefter den såväl i motionen som även i övrigt berörda frågan om riksbankens utlåningsrörelse må till en början erinras, hurusom riksbanken redan enligt nu gällande banklag äger att driva snart sagt all slags bankrörelse. Sålunda stadgas i § 12 banklagen, att riksbanken äger att köpa och sälja svenska obligationer samt sådana å utländsk börs noterade utländska statspapper, som äro lätt säljbara, att genom annat avtal övertaga såväl svenska statens obligationer som utländska, lätt säljbara statspapper, ävensom att förmedla köp och försäljning av svenska statens och allmänna hypoteksbankens obligationer. Jämlikt § 13 samma lag äger riksbanken vidare att driva utlåningsrörelse medelst diskontering av accepterade, å inrikes ort inom sex månader betalbara växlar, och medelst utlåning mot förbindelse till återbetalning antingen å bestämd tid av högst sex månader eller ock efter högst tre månaders uppsägning samt mot pant av obligationer, aktier eller andra värdepapper, ägande dock kommun eller annan därmed jämförlig samfällighet ävensom stiftelse, på nyssnämnda återbetalningsvillkor, att

erhålla lån utan annan säkerhet än dess egen förbindelse. Tillika medgives utlåning mot varor, liggande å allmän våg eller satta i förvar hos tredje man på vissa villkor, varjämte kassakreditiv och kredit i löpande räkning beviljas mot pant av obligationer, aktier eller i fast egendom intecknade skuldebrev eller ock mot säkerhet av borgen. Slutligen må även lån mot förbindelse till återbetalning på vissa bestämda tider och mot viss säkerhet utlämnas från en under riksbankens förvaltning stående särskild fond, avbetalningslånefonden, med ett kapital av 12,500,000 kronor.

På sätt av det anförda framgår, kan alltså riksbanken redan inom ramen av den nuvarande lagstiftningen driva utlåningsrörelse i så gott som alla vanligen förekommande grenar av denna rörelse. Enligt utskottets mening bör riksbanken också, i överensstämmelse med vad § 13 banklagen innehåller, stå i direkt förbindelse med allmänheten, då banken därigenom erhåller en ingående kännedom om affärsställningen i landet och kan bliva i tillfälle att, där så erfordras, stödjande ingripa. Men å andra sidan lär det få anses vara uppenbart, att, liksom fallet är med de enskilda bankerna, det bör överlämnas åt riksbankens ledning att efter sig företeende omständigheter pröva, i vilken utsträckning banken lämpligen bör begagna sin rätt att driva utlåning. Några bestämda regler torde härvidlag näppeligen kunna fastslås, och synes under sådana förhållanden en särskild utredning i detta hänseende icke vara av behovet påkallad eller ens möjlig att åstadkomma.

Fullmäktige hava emellertid i sitt ovanberörda yttrande framhållit, att, om en utvidgning av bankens verksamhet till områden, liggande utom gränserna för bankens uppgifter såsom landets centralbank, ansåges önskvärd, detta borde ske på det sätt, att den nya verksamheten helt och hållet avskildes från den ordinarie rörelsen, i likhet med vad som skett med fonden för avbetalningslån. Denna fond borde då ökas och bestämmelserna för dess användning vidgas. En av fullmäktige, herr Thorsson, har efter erinran att den nu gällande marginalen mellan in- och utlåningsräntan icke kunde anses erforderlig för beredande av skälig ersättning åt bankerna, jämte det han funnit ett reglerande ingripande från statens sida genom inrättandet av ett självständigt bankinstitut böra tagas under omprövning, ansett riksbankens verksamhet kunna och böra utvidgas genom bland annat utökning av avbetalningslånefonden, varförutom han särskilt framhållit inrättandet av en ny

lånefond, från vilken landsting och kommuner kunde beviljas kortare avbetalningslån.

Vad beträffar förslagen om utökning av den nuvarande avbetalningslånefonden eller inrättandet av en ny lånefond, lära enligt utskottets mening dessa förslag böra bedömas fristående och helt och hållet oberoende av frågan om en utvidgning av riksbankens verksamhet, på sätt motionären tänkt sig. Staten har redan nu förutom den nyssnämnda avbetalningslånefonden ett flertal särskilda utlåningsfonder, vilka förvaltas dels i riksgäldskontoret och dels i statskontoret. Därest nu ytterligare dylika fonder anses böra inrättas vare sig inom eller utom riksbanken, eller en ökning av avbetalningslånefonden prövas lämplig, måste därför erforderliga medel särskilt anskaffas; och torde detta icke kunna ske på annat sätt än genom årliga avsättningar av riksbankens vinst, varigenom de belopp statsverket kan påräkna skulle komma att ej obetydligt minskas, eller också genom upplåning särskilt för ändamålet. Lämpligheten härav synes åtminstone för närvarande kunna starkt dragas i tvivelsmål. I varje fall lär en särskild utredning i dessa hänseenden icke vara av behovet påkallad.

Utskottet, som vid här ovan anförda förhållanden icke funnit skäl föreligga att biträda motionärens framställning, får alltså hemställa,

att förevarande motion II: 7 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 30 mars 1916.

På bankoutskottets vägnar:

ERNST HEDENSTIERNA.

Vid detta ärendes slutbehandling hava närvarit:
av första kammaren: herrar *Hedenstierna, Neiglick, Ekman, Gustafsson, Wickman*, friherre *Langenskiöld, Roos* och *Montgomery* samt
av andra kammaren: herrar friherre *Adelswärd, Vahlquist, Hellberg* i Lycksele, *Kristensson, Jonsson* i Gumboda, *Edbom, Henrikson* och *Olsson* i Berg.

Reservation

av herrar *Wickman, Hellberg* i Lycksele, *Kristensson, Jonsson* i Gumboda och *Edbom*, vilka ansett, att utskottets yttrande och hemställan bort hava följande lydelse:

»Motionärens förslag etc. (sid. 13) — — — — —
— — — — — (sid. 15) ett kapital av 12,500,000 kronor.»

Enligt vad av det anförda framgår, kan alltså riksbanken redan inom ramen av den nuvarande lagstiftningen driva utlåningsrörelse i så gott som alla vanligen förekommande grenar av denna rörelse. Det torde emellertid med skäl kunna ifrågasättas, huruvida riksbankens ledning verkligen i tillräcklig omfattning utnyttjat sin ifrågavarande rätt att driva utlåning. Vad särskilt beträffar den direkta växeldiskonteringen, framgår av officiella statistiska uppgifter, att densamma från att år 1906 hava omfattat 54,802 växlar med ett sammanlagt belopp av 108,7 miljoner kronor nedgått till 11,559 växlar med ett sammanlagt belopp av 72,7 miljoner kronor under 1915; och utlåningen i sin helhet, som i medeltal för år räknat uppgick till 163,5 miljoner kronor år 1906 och år 1908 steg till 214,8 miljoner kronor, har därefter nedgått till 124,4 miljoner kronor för år 1915. Visserligen måste medgivas, att den höga utlånings-siffran år 1908 i viss mån var beroende på den dåvarande krisen, men utvecklingen av riksbankens utlåningsrörelse, sedd i jämförelse med privatbankernas, torde dock utvisa, att riksbanken håller på att förlora sin gamla ställning på kreditförmedlingens område.

Till belysning härav må ytterligare anföras, att år 1906 hade Sveriges samtliga privatbanker en utlåning inom landet av i medeltal 1,629,000,000 kronor, vilken utlåning sedan oavbrutet år från år stegrats, och uppgick densamma år 1915 till 2,487,000,000 kronor. Åren 1906—1915 har alltså riksbankens totala utlåning nedgått med 23,91 % och privatbankernas ökats med 52,67 %. Beträffande växeldiskonteringen i sin helhet uppgick riksbankens växelportfölj, i medeltal per år räknat, år 1906 till 117 miljoner mot 513 miljoner hos privatbankerna och 1915 till 93 miljoner mot 657 miljoner hos sistnämnda banker. Medan riksbankens växelportfölj under denna tid sålunda nedgått med 24 miljoner, har privatbankernas ökats med 144 miljoner.

De anförda siffrorna tyda på att den utveckling, som riksbanken för närvarande undergår, att i allt högre grad bli »en bankernas

bank», så småningom leder dithän, att all direkt kontakt mellan riksbanken och affärslivet upphör. Vid sådant förhållande synes det utskottet lämpligt, att en utredning verkställes, huruvida en sådan utveckling fortfarande kan synas önskvärd, samt, därest så ej befinnes vara fallet, om och i vilka hänseenden statsingripanden på bankpolitikens område kunna vara av behovet påkallade.

Såsom förut framhållits, medgiva nuvarande lagbestämmelser riksbanken rätt till omfattande bankverksamhet på åtskilliga områden, och en av fullmäktige, herr Thorsson, har även i sitt här ovan intagna yttrande framhållit, att enligt hans förmenande riksbankens verksamhet kunde och borde utvidgas inom flera av dessa områden, och hänvisar han i sådant avseende till bland annat ökad direkt växeldiskontering, utökning av avbetalningslånefondens verksamhet samt inrättande av en ny lånefond för beviljande av kortare avbetalningslån åt landsting och kommuner. Utskottet delar denna uppfattning. Vad avbetalningslånefonden vidkommer, torde föreligga behov av en utökning av denna fond, ävensom ändring uti nu gällande former för dessa låns beviljande. Inom utskottet har påpekats, att orsaken till att icke hela fonden alltid varit tagen i bruk är att hänföra till nämnda detaljbestämmelser, och att således i allt fall ett ytterligare lånebehov av den beskaffenhet, fonden avser, skulle föreligga.

Vad beträffar förslaget om inrättandet av en ny lånefond för lån åt landsting och kommuner, är det visserligen sant, på sätt redan förut blivit omförmålt, att riksbanken enligt gällande bestämmelser under vissa villkor kan utlämna sådana lån utan annan säkerhet än vederbörande låntagares egen förbindelse, men å andra sidan torde det vara naturligt, att riksbankens ledning vid prövning av ansökningar om sådana lån i främsta rummet har att tillse, i vad mån beviljandet därav må vara förenligt med riksbankens intressen och i andra rummet statsorganens finansiella intressen. Tanken på inrättandet av en dylik lånefond, vilken liksom avbetalningslånefonden bör vara avskild från bankens ordinarie rörelse, torde därför vara värd synnerligt beaktande.

Fullmäktigen herr Thorsson har vidare i sitt yttrande — efter erinran om de senare årens stora banksammanslagningar och att en fortsatt utveckling i sådan riktning kunde medföra, att några enskilda banker komme att behärska hela landets diskontopolitik — fäst uppmärksamheten därå, att den nu gällande avsevärda marginalen mellan in- och utlåningsräntan icke kunde anses erforderlig för be-

redande av skälig ersättning åt bankinstituterna. Bemäld fullmäktig anser också, att omvårdnaden om icke allenast bankverksamheten utan även näringslivet i övrigt borde mana statsmakterna att mera effektivt än hittills reglerande ingripa på dessa områden. I detta hänseende har herr Thorsson, som icke för närvarande finner det tillrådligt att inom riksbanken organisera en fristående avdelning för in- och utlåningsrörelse, ansett ett ingripande från statens sida genom inrättande av ett självständigt bankinstitut efter moderna principer böra tagas under allvarlig omprövning.

Även utskottet finner sig böra uttala sin anslutning till detta förslag men anser i likhet med herr Thorsson, att en utvidgning av statens verksamhet i angiven riktning bör föregås av en allsidig och omfattande utredning. Även andra åtgärder från statens sida i ovanberörda syfte lära kunna tänkas, och synes därför frågan i hela dess vidd böra göras till föremål för en närmare omprövning.

I likhet med motionären anser utskottet en sådan utredning böra överlämnas åt Kungl. Maj:t.

Åberopande vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen, i anledning av förevarande motion, måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t snarast möjligt låta utreda, om och i vilken utsträckning riksbankens verksamhet kunde utökas, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill denna utredning kunde föranleda.»
